folk/ed. Derg, 2021; 27(4)-108. sayı
DOI: 10.22559/folklor.1747

Araştırma makalesi/Research article

Kütahya İli Altıntaş İlçesi Halk Mimarisinden Örnekler: Köy Odaları

Examples From The Public Architecture of Altıntaş District of Kütahya Province: Village Rooms

Türkân Acar *

Öz

Köy odaları, Anadolu'da halk mimarisi içinde ele alınmaktadır. Köy kültüründe önemli bir yere sahip olan bu odalar, bazen evlerin yakınlarında, bazen köy meydanlarında bezen de cami yakınlarında yer almaktadır. Misafirperverliğin simge yapılarından biri olan odalar, ayrıca kırsalda sosyal ve kültürel hayatın vazgeçilmez öğelerinden biridir. Anadolu'daki köy odalarının menşei, "yurt tipi çadır"a dayanan Türk Evi'ndeki çekirdek birim "oda"nın mekânsal özelliklerine dayandırılmaktadır. Türkler, Orta Asya'da sürdürülen bu geleneği Anadolu'ya taşımış, İslam dini ile birlikte misafire, konukseverliğe verilen büyük özeni içeren ayet ve hadislerde dikkate alınarak bu gelenek devam etmiştir. Yöre sakinleri ve ileri gelenleri tarafından konuk ağırlamak bir dini hizmet

Geliş tarihi (Received): 07-03-2021 – Kabul tarihi (Accepted): 15-06-2021

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Uşak University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Art History) turkan.acar@usak.edu.tr. ORCID 0000-0003-4357-8411

ve sosyal prestij olarak değerlendirilmiş ve oda yaptırmak-misafir ağırlamak için yarışılır hale gelinmiştir. Çalışmamızda Altıntaş ilçesine bağlı köylerde tespit edilen köy odalarının çoğunun terk edildiği ve işlevsiz oldukları tespit edilmiştir. Orta Asya'da başlayıp Anadolu'ya taşınan konukseverlik, birlik ve beraberliği simgeleyen, kültürel ve sosyal hayatın merkezi konumundaki köy odaları işlevleri ile somut olmayan kültürel mirasın somutlaştığı yapılardır. Bu yapıların bugün işlevsiz kalması bu mirasa sahip çıkamadığımızın bir kanıtıdır.

Anahtar sözcükler: *Kütahya, Altıntaş, kırsal yerleşme, halk mimarisi, köy odası*

Abstract

Village rooms are considered within the folk architecture in Anatolia. These rooms, which have an important place in village culture, are sometimes located near houses, sometimes in village squares and sometimes near mosques. Being one of the symbols of hospitality, the rooms are also one of the indispensable elements of social and cultural life in the countryside. The origin of the village rooms in Anatolia is based on the spatial characteristics of the core unit "room" in the Turkish House, which is based on the "dormitory type tent". The Turks carried this tradition, which was continued in Central Asia, to Anatolia, and this tradition continued by taking into account the great care given to guests and hospitality along with the religion of Islam in verses and hadiths. Hosting guests by local residents and dignitaries has been considered as a religious service and social prestige, and it has become a competition to build rooms and entertain guests. In this study, it was determined that most of the village rooms identified in the villages of Altıntaş district were abandoned and dysfunctional. Village rooms, which symbolize hospitality, unity and solidarity, which started in Central Asia and moved to Anatolia, are the center of cultural and social life and are structures where intangible cultural heritage is embodied. The non-functioning of these structures today is a proof that we cannot claim this heritage.

Keywords: *Kütahya, Altıntaş, rural settlement, folk architecture, village room*

Extended summary

Background: One of the building types considered in the folk architecture in the countryside is the village chambers. Although these rooms are an architectural structure, they are one of the indispensable elements of social and cultural life in the countryside. Among the places where they were built, sometimes near the houses, sometimes in the village squares and sometimes near the mosques were preferred. In studies investigating the origin of village rooms, it is seen that these structures and their symbolic meanings are based on the spatial characteristics of the "room", the core unit of the Turkish House, which is based on the "yurt

type tent". The Turks carried this tradition, which was carried on in Central Asia, to Anatolia, and this tradition continued by taking into account the verses and hadiths that include the great care given to the guest and hospitality along with the religion of Islam. Hosting guests was considered as a religious service and social prestige by the local residents and dignitaries, and it became a competition to have a room and host guests.

Research purpose: In the study, the village rooms of Altıntaş district of Kütahya province were evaluated in terms of their physical and human characteristics and being an example for common use structures in rural areas in Turkey. The basic materials used in the production of buildings in rural settlements have been materials obtained from nature that people can easily reach. The buildings were built with the local workforce, mostly with building materials such as stone types and wood obtained from the geography they are located in. Village rooms in Altıntaş district vary in terms of building materials, building styles and functions. The village chambers in Altıntaş, which are a type of collective use and social life, were mostly built in the 20th century. With the effect of the natural and human environment and changing lifestyles, they entered the process of change and became dysfunctional over time. Rooms, which can be considered among the buildings where folk architecture and intangible cultural heritage elements come to life in the countryside, are due to the lack of awareness of conservation in the society, indifference and especially the abandonment of the people in rural areas, the modernization that started with technological developments, etc. they are disappearing day by day in the face of problems. In this study, it is aimed to introduce these structures, which started to disappear, with plans and photographs, in a sense, to attract attention so that they can continue their lives.

Methodology: As a method in the study, the village rooms, which are collective use structures in the village culture, were examined by the field research management, and the observation and interview method was applied. Since the village phenomenon is the basis of the study, it is necessary to establish a direct relationship with the culture of the village, in other words, to use the field study method. In this context, the villages of the district were visited, the local people were interviewed, the identified structures were examined on site, photographed and documented. The buildings were evaluated with their plan and architectural features, and what could be done about the preservation status of the buildings and their transfer to future generations was discussed.

Findings: Village rooms in the villages of Altıntaş district are generally rectangular in plan and have one or two floors depending on the floor conditions. In two-storey buildings, the lower floor is generally used as a barn or warehouse. In two-storey buildings, access to the upper floor is provided by either wooden or reinforced concrete stairs. Generally, in front of the wide side where the room door opens, there is a veranda-style gazebo/life/sofa part.

The barn section, located on the ground floor of the village rooms in Altıntaş, was generally implemented as a single space, like the examples in Anatolia. Wooden supports

were included in this place, and it was observed that it had a very simple establishment compared to the arrangement of the upper floor. Lighting in the barn section, which appears with a beamed wooden ceiling, is mostly not considered, and small window openings are rarely included. In the Himmet Ağa room, located in Çakıraz Village, there is a room on the ground floor together with the barn.

There is diversity in the upper floor arrangements in the village rooms. On the upper floor, there are examples with or without a sofa, with a sofa-one-room, and with two rooms with a sofa. With this arrangement on the upper floor, the village rooms have been furnished to meet all the needs of the boarding guests. The room floor is covered with carpet, rug or felt. During the day, one sits on the floor cushions by the walls with back pillows, and at night, the floor mattresses are laid. On the entrance walls of some rooms, there is a closet-gusulhane. On the walls of the room, there are cabinets and openings, flower beds, lamp holders and hearth niches, and in some examples, mihrabiyes. Candles, oil lamps and, in later years, kerosene lamps were also used for lighting. Today, modern lighting methods are seen. Lighting is provided with modern methods in all of the rooms in Altıntaş that we can enter.

Six of the rooms identified in Altıntaş are two-storey and one is single-storey. Five of the village rooms are one-room and two are two-room. In the two-storey examples, the ground floor is used as a barn or a warehouse. The cover of the lower floors with the simple arrangement is the beamed wooden ceiling. The upper floor is reached by stairs. There is an outer sofa in front of the room on the upper floor. There are stove and cabinet niches on the walls. Hearth niches are useless today. In some, the part with the hearth was closed, a stove was placed in front of it and a chimney hole was opened. The hearth of the Daraşlar Chamber in Karaağaç Village, which preserves its originality, has a sliding cover.

In the room in Anatolia, apart from the hearth, wooden ottomans, elbow rests and beds are also used. While the sofa acts as a seat and a bed, the elbow rest only serves as a leaning for those sitting on the ground. The three rooms in Altıntaş have only a bench, cushions and pillows are placed on the benches on the walls of the rooms. The floor is covered with carpet or rug. All rooms have a window. The wooden construction ceiling is covered with a hipped roof covered with Marseille type tiles.

In the plain planned village rooms, ornamentation was generally used on wooden items in the room. Apart from a radial core, no decoration was found on the ceiling core of the Daraşlar Room in Karaağaç Village, one of the rooms we could identify and enter in Altıntaş district. Simple geometric ornaments are striking on the ceiling of Himmetağa Room in Çakıraz Village, where some parts of the ceiling and walls have been destroyed. On the steps of the 3rd Room in Eren Village, which provide access to the upper floor, spolia architectural plastics were used.

There are some difficulties in dating the rooms in Altıntaş, most of which are dysfunctional today. The exact construction date of most of the buildings that do not have inscriptions is also unknown. According to the information received from the village residents and headmen, it can be said that the village rooms in Altıntaş were built between 1900 and 1950.

Conclusions: Common use structures of rural architecture; as the original units that make up the settled rural texture, they have gained a very different place in terms of the social activities of the lifestyle. These buildings, which do not contain much artistic data and cannot be called monumental examples of civil architecture in terms of the materials used and the construction techniques applied, have emerged as the product of a common production culture of the village people. In the studies on tangible and intangible cultural heritage in the world, the importance of intangible cultural heritage and the necessity of evaluating it together with other cultural heritage items are emphasized. As discussed in these approaches, we are of the opinion that it would be a correct approach to consider the social activities/traditions held in village rooms in rural areas together with the values of the intangible cultural heritage and architectural heritage. Traditional meetings, entertainments, conversations held in the rooms are characteristic of these buildings, especially in rural areas, with environmental values and traditions included in the definition of rural architecture. In this context, it is not appropriate for today's approaches to generally register only houses as immovable cultural assets in rural areas, and to exclude house extensions or structures designed for public use within the rural fabric. In order to protect these structures, the traditional houses and other annexes that make up the rural texture must first be registered and documented. Along with the registration process, plan and material analyzes of the structures should be made and their deterioration should be determined. Again, the other cultural values of the villages, which are the surroundings where the buildings are located, should be examined and recorded. Local residents, together with competent scientists, should be included in these studies in local governments. Village chambers, symbolizing hospitality, unity and solidarity, which started in Central Asia and moved to Anatolia, are the structures that embody the intangible cultural heritage with their functions. The fact that these structures are dysfunctional today is proof that we cannot protect this heritage.

Giriş

Köy odaları, halk mimarisi içinde ele alınan yapı türlerinden biridir. Kırsalda sosyal ve kültürel hayatın vazgeçilmez öğelerinden biri olan bu odalar, köylerde bazen evlerin yakınlarında, bazen köy meydanlarında bazen de cami yakınlarında yer almaktadır.

Anadolu'daki köy odalarının menşei, "yurt tipi çadır"a dayanan Türk Evi'ndeki çekirdek birim "oda"nın mekânsal özelliklerine dayandırılmaktadır (Çınar, 1991: 63-64, Karpuz, 2000: 332-333; Bozkurt, 2016: 207-208). Otağ kelimesinden gelen oda (Özkan, 2011: 117; 2012: 2; Karpuz, 1993: 2) ve oda gelenekleri Dede Korkut hikâyelerinde de görülmektedir (Sevindik, 2013: 45). Türkler, Orta Asya'da sürdürülen bu geleneği Anadolu'ya taşımış (Karaosmanoğlu ve Demirci, 2016: 362), İslam dini ile birlikte misafire, konukseverliğe verilen büyük özeni içeren ayet ve hadislerde dikkate alınarak bu gelenek devam etmiştir. Yöre sakinleri/ileri gelenleri tarafından konuk ağırlamak bir dini hizmet düşüncesi ile birlikte sosyal prestij olarak değerlendirilmiş (Karpuz, 2000: 319) ve oda yaptırmak-misafir ağırlamak için yarışılır hale gelinmiştir.

Birçok işlevi ile köy odası, konuk odası, misafir odası, barana odası, delikanlı odası, delikanlı teşkilatı, akran odası, yâren odası, adam odası, erkek odası, hanedan odası, muhtar odası, ayan odası, kahya odası, oturma odası, cami odası ve konak gibi birçok farklı adla anılmaktadır[1]. Kütahya ve çevresinde "Yâren odası" ve "Köy Odası" terimleri yaygındır. 2010 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kayıt ettirilmiş geleneksel sohbet toplantıları da benzer şekilde yörelere göre farklı isim ve uygulamalarla bilinmektedir. Kütahya ve çevresinde bu toplantı ve sohbetler "Yâren Teşkilatı" "Gezek" şeklinde isimlendirilmektedir[2].

Anadolu'da pek çok şehrin kuruluşuna, iskân edilmesine katkı sağlayan esnaf teşkilatının başı olan Ahilik teşkilatı, oda geleneğine dayandırılmaktadır (Abdurrezzak, 2011: 23; Oskay, 2012: 801; Erarslan, 2014: 35). Köy odaları, Ahilerin Anadolu'nun hemen hemen her şehir, kasaba ve köylerine kadar inen yaygın teşkilatının, köy içerisinde teşkilatlanma mekanıdır (Numan, 1981: 594-595; Ekinci, 1990: 23; Akman, 2006: 39). Bunun yanında köye gelen yabancıların konuk edilmesi işleviyle köy odaları, tabhanelere benzetilebilmekte iken bu yapılar ya varlıklı kişinin çabasıyla ya da köy halkının işbirliğiyle kurulup geliştirilmiştir (Çınar, 1991: 63). Bu yönüyle tabhanelerden ayrılan köy odaları ayrıca evlere bitişik, sokak üzerinden girilip çıkılan bağımsız yapılar olabildiği gibi (Karpuz ve Bozkurt, 2013: 350) köyün meydanında camiye yakın bir yerde de bulunabilmektedir (Karpuz, 2002: 227; Tay, 2016:119). Bazı köylerde köyün malı olan odalar da vardır. Bu odaların bakımı ve giderleri muhtarlık tarafından karşılanmaktadır (Karpuz, 2002: 228). Sosyal hayatın birer parçası olan bu odalarda çoğunlukla resmi görevliler, devlet adamları ağırlanmakta, köyü ilgilendiren toplantılar yapılmakta (Koç, 2008: 29), bir bölümü muhtarlık makamı (Büyükçanga, 1999: 721) ya da köy kahvesi olarak kullanılmaktadır (Koç, 2008: 29).

Eğlence kültürü üzerine çalışan Nebi Özdemir'in tespitlerine göre; Türk halk eğlencelerinin önemli bir kısmını "kış toplantı ve eğlenceleri" oluşturmaktadır. Kent yaşamında çalışma hayatının insana yüklediği ağır koşullar, eğlenceye ayıracak zamanın sınırlı oluşu, bireyselliği özendiren farklı eğlence seçeneklerinin yaygınlığı vb. olgulardan dolayı pek gerçekleştirilemeyen kış toplantı ve eğlencelerinin özellikle köy, kasaba gibi küçük yerleşim birimlerinde gelenekselleşen kültürel bir olay olarak yaşatıldığı görülmektedir (Özdemir, 2005: 51). Köy odaları, sadece mülk sahibi ya da köy halkının misafirlerinin ağırlandığı bir yer değil, sohbet, nişan, düğün, asker uğurlaması, taziye, toplu iftar yemekleri, köyün erkeklerinin toplanıp çeşitli oyunlar oynaması (yüzük saklama) gibi çeşitli etkinliklerin gerçekleştiği bir yapıdır. Camisi olmayan köylerde köy odalarında vakit namazların kılındığı da görülmektedir (Davulcu, 2016: 107; Erkoç, 2008: 30-31.**)**.

Köy odaları genellikle yapıyı yaptıran ailenin soyadı, lakabı ya da sülale lakaplarına göre tanınmaktadır (Yakıcı, 2010: 99).

Altıntaş'taki köy odalarının analizi

Altıntaş ilçesine bağlı köylerde yer alan köy odaları genel hatlarıyla dikdörtgen planlı olup, kat durumlarına göre tek ya da iki katlıdır. İki katlı yapılarda genellikle alt kat ahır ya da depo şeklinde kullanılmaktadır. İki katlı yapılarda üst kata ulaşım ya ahşap ya da betonar-

me merdivenlerle sağlanmaktadır. Genellikle oda kapısının açıldığı geniş kenarın önünde, veranda tarzında bir çardak/hayat/sofa kısmı yer almaktadır[3] (Tablo 1).

Yapıların iki katlı tasarlanmasında arazinin konumu da etkilidir. Eğimli ve kayalık parseller, odaların altta ahırdan oluşan iki katlı inşasını bir bakıma zorunlu kılmıştır (Aydın 2008: 175-188). Yapıların iki katlı düzenlenmesinde mülk sahibi ailenin statüsü ve maddi imkanları da etkilidir. Maddi gücü yerinde olan ailelerde fevkani odalar yaygındır (Çınar 1991: 63). Anadolu'daki köy odaları ile ilgili yapılan çalışmalarda köy odalarının genellikle tek ya da iki katlı örnekleri olduğu görülmüştür[4].

Altıntaş'taki köyodalarının zemin katlarında yer alan ahır bölümü[5], Anadolu'daki örnekleri gibi genellikle tek bir mekan şeklinde uygulanmıştır[6]. Bu mekanda ahşap desteklere yer verilmiş olup, üst kat düzenlemesine göre oldukça basit bir kuruluşa sahip olduğu gözlenmiştir. Kirişleme ahşap tavanı ile karşımıza çıkan ahır bölümünde aydınlatma çoğunlukla düşünülmemiş, nadiren küçük boyutlu pencere açıklıklarına yer verilmiştir (Gürsoy, 2018: 129). Çakırsaz Köyü'nde yer alan Himmet Ağa odasında, alt katta ahır ile birlikte bir de oda bulunmaktadır (Tablo 1).

			Kat Sayısı		Oda Durumu			Ocak			Sofa-Giriş Mekanı			Eklentiler
Sıra No	Bulunduğu Köy	Odanın Adı	Tek Katlı	İki Katlı	Üst katta odası bulunan	Her iki katta da odası bulunan	İçine Girilemedi	Ocaklı	Ocaksız	Sekili	Sofalı	Sofasız	Kapalı Bir Giriş Mekanı	Hela
1	Çakırsaz	Himmet Ağa Odası		X	1 Oda +Sofa	Alt katta 1 Oda+ Ahır	X	X			X			
2	Eren	Yusuf Şaldırların Odası		X	1 Oda +Sofa				(Sonradan kapatılmış)	X		X	X	X
3	Eren	2		X (büyük bir kısmı yıkık)	2 Oda +Sofa		X		X		X			
4	Eren	3		X	1 Oda+Kapalı giriş				(Sonradan kapatılmış)	X	X		X	
5	Genişler	Muhtar Odası	X						X			X		
6	Genişler			X	2 Oda+Eyvan şeklinde giriş		X		X			X	X	
7	Karaağaç	Daraşlar Odası		X	1 Oda +Sofa			Sürgülü kapaklı		X	X			X
		Toplam	**1**	**6**	**6**	**1**	**3**	**2**	**3**	**3**	**4**	**3**	**3**	**2**

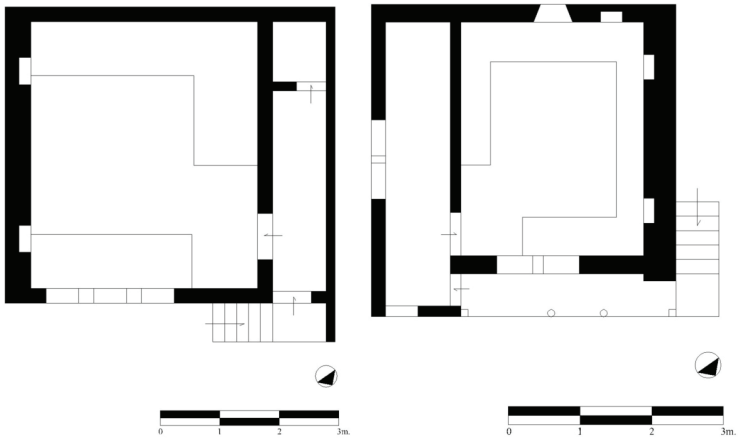
Tablo 1. Altıntaş'taki Köy Odalarının Analizi.

Köy odalarında üst kat düzenlemelerinde çeşitlilik görülmektedir. Üst katta sofalı, sofasız, sofalı-tek odalı, sofalı iki odalı örnekler görülmektedir[7]. Üst kattaki bu düzenleme ile köy odaları yatılı misafirlerin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde tefriş edilmiştir (Çınar, 1991: 63-64, Karpuz, 2000: 321). Oda zemini halı, kilim veya keçeyle kaplıdır. Gündüzleri duvar kenarlarındaki yer minderleri üzerine sırt yastıklarıyla oturulur ve gece yer yatakları serilir. Bazı odaların giriş duvarlarında yüklük-gusülhane bulunmaktadır. Oda duvarlarında dolap ve ağzıaçıklar, çiçeklik, lambalık ve ocak nişleri ile bazı örneklerde mihrabiyelere de

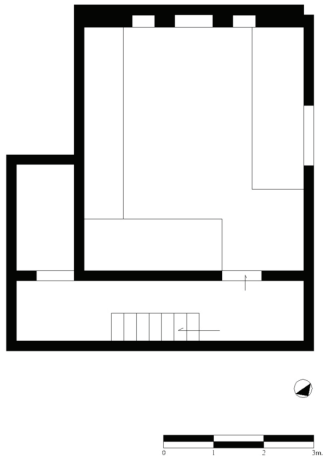
rastlanılmaktadır (Çınar 1991: 64, Karpuz 2000: 333). Aydınlatmada mum, kandil ve daha sonraki yıllarda gaz lambası da kullanılmıştır (Çınar 1991: 64). Günümüzde ise modern aydınlatma yöntemleri görülmektedir. Altıntaş yer alan ve içerisine girebildiğimiz odaların hepsinde aydınlatma modern yöntemlerle sağlanmaktadır.

İki odalı örneklerde genellikle büyük odaları yaşlılar, küçük odaları da gençler kullanmaktadır (Gürsoy, 2018: 130).

Altıntaş'ta tespit edilen odalardan altısı iki katlı, biri de tek katlıdır. Köy odalarından beşi tek odalı, ikisi iki odalıdır (Tablo 1). İki katlı örneklerde zemin kat ahır ya da depo olarak kullanılmaktadır. Sade düzenlemeye sahip alt katların örtüsü kirişleme ahşap tavandır. Üst kata merdivenle ulaşılmaktadır. Üst kattaki odanın önünde bir dış sofa yer almaktadır. Duvarlarında ocak ve dolap nişleri vardır. Ocak nişleri bugün işlevsizdir. Bazılarında ocağın olduğu kısmın kapatılmış, önüne soba yerleştirilmiş ve bir baca deliği açılmıştır (Tablo 1). Orijinalliğini koruyan Karaağaç Köyü'ndeki Daraşlar Odası'nın ocağı sürgülü kapaklıdır.

Çizim 1-2. Eren Köy'deki 1 ve 2 Numaralı Odalar.

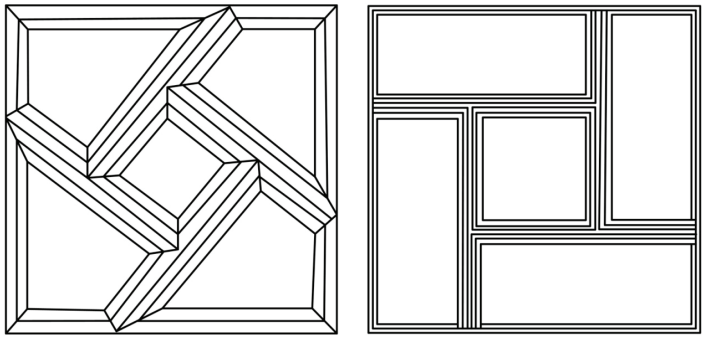

Çizim 3. Karaağaç Köyü'ndeki Daraşlar Odası.

Anadolu'daki oda mekânında, ocak dışında ahşap sedir, dirseklik ve yataklık bölümü de kullanılmaktadır. Sedir, oturak ve yatak görevi görür iken dirseklik yalnızca yerde oturanlar için yaslanma vazifesi görmektedir. Altıntaş'taki üç odada sadece seki vardır (Tablo 1), odaların duvar kenarlarındaki sekilerin üzerine minder ve yastıklar yerleştirilmiştir. Zemin halı ya da kilimle kaplanmıştır. Odaların hepsinde birer pencere bulunmaktadır. Ahşap konstrüksiyonlu tavan dıştan Marsilya tipi kiremit kaplı birer kırma çatı ile örtülüdür.

Sade planlı köy odalarında süsleme genellikle oda içerisinde ahşap öğeler üzerinde kullanılmıştır. Oda içerinde dolap ve kapaklarında, odaya girişi sağlayan kapılarda, ağzıaçıklar, çiçeklik, lambalıklarda ve tavan göbeklerindedir[8]. Altıntaş ilçesinde tespit edebildiğimiz ve içerisine girebildiğimiz odalardan Karaağaç Köyü'ndeki Daraşlar Odası'nın tavan göbeğinde de bir ışınsal göbek dışında herhangi bir bezeme öğesine rastlanmamıştır. Tavan ve duvarlarının bazı kısımları yıkık olan Çakırsaz Köyü'ndeki Himmetağa Odası'nın tavanında ise basit geometrik süslemeler dikkat çekmektedir (Çizim 4-5). Eren Köy'deki 3. Oda'nın üst kata ulaşımını sağlayan basamaklarında ise devşirme mimari plastikler kullanılmıştır.

Çoğu bugün işlevsiz olan Altıntaş'taki odaların tarihlendirmeleri konusunda bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. Kitabesi olmayan yapıların çoğunun kesin inşa tarihi de bilmemektedir. Köy sakinlerinden ve muhtarlarından alınan bilgiler doğrultusunda Altıntaş'taki köy odalarının 1900 ile 1950 yılları arasında inşa edilmiş oldukları söylenebilir.

Çizim 4-5. Çakırsaz Köyü Himmetağa Odası. Tavan Süslemesinden Detay[**].

Fotoğraf 1-4. Çakırsaz Köyü Himmetağa Odası (14.09.2019).

Fotoğraf 5-6. Eren Köy'deki (1. Oda) Yusuf Şaldırların Odası (14.09.2019).

Fotoğraf 7-8. Eren Köy'deki (1. Oda) Yusuf Şaldırların Odası (14.09.2019).

Fotoğraf 9-10. Eren Köy'deki 2. Oda (14.09.2019).

Fotoğraf 11-12. Eren Köy'deki 3. Oda (14.09.2019).

Fotoğraf 13-14. Eren Köy'deki 3. Oda (14.09.2019).

Fotoğraf 15-16. Genişler Köyü'ndeki 1. Oda (soldaki) ve bugün muhtarlık olarak kullanılan oda (sağdaki) (14.09.2019).

Fotoğraf 17-18. Karaağaç Köyü'ndeki Daraşlar Odası (25.07.2019).

Fotoğraf 19-22. Karaağaç Köyü'ndeki Daraşlar Odası (25.07.2019).

Sonuç

Kırsal mimari ya da halk mimarisi olarak tanımlanan mimari, yapı malzemesinden tekniğine tamamen yerel kaynaklar ve ustalarca oluşturulan bir mimaridir. Bu mimariyi şekillendiren coğrafi konum, iklim, gelenek-görenekler, yöredeki üretim biçimleridir. Dünyada 18. yüzyılın sonunda kırsal mimarinin kültür varlığı olarak tanınmaya başlamıştır (Eres, 2013: 457). Kırsal mimari ve korunması ile ilgili çözüm önerileri geliştirmeleri açısından yapılan çalışmalardan biri, 1984 yılında kurulan, Avrupa Köy ve Küçük Ölçekli Kentler Birliği (ECOVAST)'ın yaptığı çalışmalardır (ECOVAST 2006). Türkiye'de ise Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2006 yılında hazırladığı Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde kırsal kalkınma ile temel kararlar alınmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006: 3).

Dünyada somut ve somut olmayan kültürel mirasla ilgili çalışmalarda, somut olmayan kültürel mirasın önemi, diğer kültürel miras öğeleriyle birlikte değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır[9]. Biz de bu yaklaşımlarda ele alındığı üzere, özellikle, kırsal alanda köy odalarında gerçekleştirilen sosyal etkinliklerin/geleneklerin -somut olmayan kültürel miras- mimari miras değerleri ile beraber ele alınmasının doğru bir yaklaşım olacağı görüşündeyiz. Odalarda yapılan geleneksel toplantılar, eğlenceler, sohbetler, özellikle kırsal alanda, kırsal

mimari tanımının da içinde yer alan çevresel değerler ve geleneklerle bu yapıların karakteristiğidir. Bu bağlamda kırsalda genellikle sadece evleri taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmesi, ev eklentileri ya da toplu kullanım için tasarlanan yapıların kırsal doku içindeki yerinin değerlendirme dışı bırakılması günümüz yaklaşımlarına uygun değildir. Bu yapıların korunması adına geleneksel konutlarla birlikte kırsal dokuyu oluşturan diğer eklentilerinde öncellikle tescillenerek belgelenmesi gerekmektedir. Tescil işlemi ile birlikte yapıların plan ve malzeme analizleri yapılmalı, bozulmuşluk durumları tespit edilmelidir. Yine yapıların içinde bulunduğu çevre olan köylerin diğer kültürel değerleri incelenmeli ve kaydedilmelidir. Bu çalışmalara konusunda ehil bilim insanları ile birlikte yöre sakinleri, yerel yönetimlerde dahil edilmelidir.

Orta Asya'da başlayıp Anadolu'ya taşınan konukseverlik, birlik ve beraberliği simgeleyen, kültürel ve sosyal hayatın merkezi konumundaki köy odaları işlevleri ile somut olmayan kültürel mirasın somutlaştığı yapılardır. Bu yapıların bugün işlevsiz kalması bu mirasa sahip çıkamadığımızın bir kanıtıdır.

Notlar

** Çizim ve fotoğraflar yazara aittir.

1. Köy odası bazı yayınlarda "Ağaç Oda" şeklinde adlandırılmıştır. Bkz. Davulcu, 2016: s.125. Köy odası tanımları için ayrıca bkz. Toruk, 2013: 144; Erkoç, 2008: 29-31; Karakaya, 2017: 23-100; Çınar, 1987: 79-87. Köy odaları ayrıca Göçer, 1968: 28-31, Ataman, 1978: 2467-68, İvgin, 1984:7, Çunar, 1987: 79-87 ve Bulut, 2017: 14'te konuk odası, Tezcan, 1990: 399-417; Ünver, 2005: 72 ve Yakıcı, 2010: 97'de misafir odası; barana odası, delikanlı odası, delikanlı teşkilatı, akran odası, yâren odası; Kaderli, 2010: 108'de adam odası; Eraslan, 2014: 15 ve Erkoç, 2008: 25'te erkek odası, hanedan odası; Bilir, 2004: 9'da muhtar odası, ayan odası, kahya odası; Düzgün, 1999: 16'da oturma odası, Kazmaz, 1994: 37'de cami odası ve İvgin, 1984: 7'de ise konak gibi birçok farklı adla anılmaktadır.
2. Bu toplantılar ve sohbetler çeşitli yörelerde; "Yâran"; "Sıra Yârenleri"; "Kürsübaşı"(Atlı, 2015: 8-9); "Yâren Eğlencesi"(Canyakan, 2018); "Sıra Gecesi"; "Sıra Geceleri"; "Barana"; "Gezek"; "Sıra Gezme"; Erzurum'da "Sıra Oturması"; "Herfene"; "Ferfene"; "Erfene"; "Arfana" ya da "Harfana"; "Harfane Geceleri"; "Erfane, Oturma ve Oturak"; "Ateş Gezmesi (Birikme Geceleri)"; "Sıra Eğlencesi"; "Helva Sohbetleri"; "Velime Geceleri (Eyvan Geceleri)"; "Kızan Odası"; "Oda Açma"; "Oturak Alemleri"; "Sohbet Toplantıları"; "Sabahiye"; "Oda Sohbetleri"; "Cümbüş"; "Oturmalı"; "Oda Teşkilatı"; "Muhabbet Sohbetleri"; "Sıra Âlemleri"; "Gençler Kurulu (Heyeti); "Delikanlı Teşkilatı (Örgütü); "Yatsı Sohbetleri"; "Kef (Keyif) adı ile bilinmektedir. Türkiye dışındaki sohbet toplantıları ise Kırgızistan'da "Coro Bozo"; Özbekistan'da "Geşdek"; Uygur Türklerinde "Meşrep"; Kırım Karay Türklerinde "Konuşma"; Bulgaristan'da "Muhabbet"; Romanya Doğruca'da "Talaka" ve "Ciytn" (Atlı, 2015: 8-9; Gürsoy, 2018: 3-4.) adıyla anılmaktadır.
3. Anadolu'da çardaksız iki katlı oda örnekleri de bulunmaktadır. Bkz. Karpuz ve Bozkurt, 2013: 348-359; Bozkurt, 2016: 207.
4. Yozgat Büyükzincirli Köyü köy odaları, Konya Kadınhanı İlçesindeki köy odaları, Sivas İlbeyli Nahiyesinde yer alan Koyuncu, Çallı, Söğütçük ve Gözmen köylerindeki köy odalarının *tek katlı*, Konya Gökyurt (Kilistra) köy odaları, Antalya Akseki köy odaları, Çankırı köy odaları *iki katlı*dır. Konya, Afyon ve Çorum'da çoğunlukla iki katlı yapılar bulunmakta iken, Kayseri, Sivas ve Yozgat Sorgun'da ise tek katlı yapıların sayısı daha fazladır. Uşak'ta tek, iki ve üç katlı örnekler arasında iki katlı örnekler yoğunluktadır, üç katlı tek örnek bulunmaktadır. Bkz. Numan, 1981: 591-634; Çal, 1998: 46-54; Karpuz, 2013: 131-147; Karpuz ve Bozkurt, 2013: 345-360; Karpuz, 2014: 455-462; Bozkurt, 2016: 201-216; Tay, 2016: 118-141; Bulut, 2017: 13-31; Ersoy, 2017: 91-117; Gürsoy, 2018: 127-128.
5. Köy odalarının zemin katlarında yer alan ahır bölümü kaynaklarda "at damı" şeklinde de adlandırılmaktadır. Bkz. Davulcu, 2016: s.125.
6. Benzer örnekler ve iki birimli örnekler için bkz. Gürsoy, 2018: 128-129.
7. Uşak'ta dış sofalı örnekler yaygındır. Bkz. Gürsoy, 2018: 129-130.
8. Bezemeli odalar için bkz. Gürsoy, 2018: 133-134.
9. Kültürel miras ve somut olmayan kültürel mirasla ilgili çalışmalar için bkz. ICOMOS 1964; Turnpenny, 2004; Stovel, 2004; Rudolff 2006; Ahunbay, 2007; ÇEKÜL, 2012; Ballester, 2015: 9, Eres, 2013; Australia Icomos.

Kaynakça

Abdurrezzak, A. O. (2011). *Kastamonu k*öy *odalarının sosyal, kültürel ve ekonomik işlevleri üzerine bir araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Ahunbay, Z. (2007). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. YEM.

Akman, M. (2006). *Balıkesir yöresinde Ahilikten kalma tören ve uygulamalar.* Balıkesir Üniversitesi Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Ataman, M. (1978). Konya köylerinde misafir odaları. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi,* 351, 2467-2468.

Atlı, S. (2015). Somut olmayan kültürel mirasa bir örnek: Balıkesir Pamukçu Erfene sohbet toplantıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 8-40, 7-25.

Aydın, D. (2008). Halk mimarisi bağlamında Kilistra'da (Gökyurt) yerleşme ve mesken nitelikleri. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 38.ICANAS*, Cilt: 1, 175-188, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Ballester, J. M. (2015). *Vernacular architecture in the modern concept of cultural heritage. vernacular architecture: Towards a sustainable future* (C. Mileto – F. Vegas vd. Ed.) CRC PRess/Balkema.

Bilir, M. (2004). *Geleneksel köy odalarından çağdaş halk odalarına halk eğitimi açısından tarihsel bir bakış*. Başkent.

Bozkurt, T. (2016). Konya-Gökyurt (Kilistra) köy odaları. *Millî Folklor,* 28-109, 201-216.

Bulut, M. (2017). Sivas İlbeyli köy odaları. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 4-1, 13-31.

Büyükçanga, M. (1999). Osmanlı döneminden günümüze devam eden Konya ili Kadınhanı ilçesi Meydanlı köyünde bulunan köy odaları. *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde B*ütün Yön*leriyle Osmanlı Devleti Kongresi* (07-09 Nisan 1999), 719-724, Selçuk Üniversitesi.

Çal, H. (1998). The architecture of Boyabat village houses. *The Ottoman House Papers From The Amasya Symposium* 24-27 September, 46-54, Oxford.

ÇEKÜL. (2012). *Anadolu'da kırsal mimarlık*. Çekül Vakfı.

Çınar, K. (1987). Köy odası (misafirhane). *Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 2-2, 79-87.

Çınar, K. (1991). Konya ovası köy yerleşmelerinde misafirhaneler (köy odası). *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri* 5-7 Mart 1990 Konya, 57-74, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Başkanlığı.

Davulcu, M. (2016). Bartın yöresi kırsal yerleşmelerinde aile yapısı ve yaşam kültürünün halk mimarisine etkisi. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4-8, 93-144.

Düzgün, D. (1999). *Erzurum k*öy *seyirlik oyunları*. Kültür Bakanlığı.

Ekinci, Y. (1990). *Ahilik ve meslek e*ğitimi. Milli Eğitim Bakanlığı.

Erarslan, İ. (2014). *Bir Ahilik geleneği Kırşehir'deki hanedan odaları*. Gürler.

Eres, Z. (2013). Türkiye'de geleneksel kırsal mimarinin korunması: tarihsel süreç, yasal boyut. mimari ve kentsel koruma. *Prof.Dr. Nur Akın'a Armağan içinde* 457-469, K.K. Eyüpgiller- Z. Eres (Ed.), YEM.

Erkoç, E. (2008). *Anadolu'da bir k*öy *odası Hatışoğlu konağı*. Lider.

Ersoy, G. A. (2017). Yozgat Büyükincirli köyü köy odaları. *Kalemişi,* 5-10, 91-117.

Göçer, O. (1968). Misafir odaları. *Mimarlık,* 62, 28-31.

Gürsoy, E. (2018). *Uşak k*öy *odaları-y*âren *odaları***-.** Ege Üniversitesi.

İvgin, H. (1984). Gerede'nin aşağı Ovacık köyü'nde konak geleneği. *Halk Kültürü Dergisi,* 13-37, 7-8.

Kaderli, Z. (2010). Deliorman Türk sözel kültüründe adam odaları ve oda geleneği. *Türkbilig,* 20, 107-126.

Karakaya, Y. (2017). *Köy odaları ve oda yarenlikleri ayakta kalan köy odaları.* (Doç.Dr. Z. Akdoğan. Ed.), Gökçe Ofset.

Karaosmanoğlu, H. ve Demirci, H. S. (2016). Sorgun Cihanşarlı köyünde yok olmaya başlamış ahşap oymadan yapılan köy odaları. *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı* (4), 361-368.

Karpuz, H. (1993). *Türk İslam mesken mimarisinde Erzurum evleri.* Kültür Bakanlığı.

Karpuz, H. (2000). Konya köy odalarının kültür ve sanat değeri. *Emin Bilgiç Hatırası*. 319-361, İSAR Vakfı.

Karpuz, H. (2002). Konya'da halk mimarisi. *Erdem,* 13-38, 223-258.

Karpuz, H. (2013). Kadınhanı'nda halk mimarisi. *Prof. Dr. Hakkı Önkal'a Armağan*, içinde 131-147, İzmir: :Dokuz Eylül Üniversitesi.

Karpuz, H. (2014). İç Anadolu bölgesi köy odaları. *XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 18-20 Ekim 2013* (1), 455-462.

Karpuz, H. ve Bozkurt, T. (2013). Ilgın-Beykonak (Tekke) köyü'nde halk mimarisi. *K. Levent Zoroğlu'na Armağan, içinde* 345-360, İstanbul: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Kazmaz, S. (1994). *Beyazsu k*öyü (*Bir k*öy *araştırması)*. Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı.

Koç, E. (2008). *Anadolu'da bir k*öy *odası Hatışoğlu konağı.* Çorum: Çorum Hakimiyet Gazetesi Kültür Serisi – I.

Numan, İ. (1981). Çankırı'da yârân sohbetleri ve sohbet odaları. *Vakıflar Dergisi,* 13, 591-634.

Oskay, İ. (2012). Ahilikten günümüze miras köy odaları (Yaren odaları) Kökez köyü örneği. *II. Uşak Sempozyumu* (2), 801-810.

Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet dönemi Türk eğlence kültürü.* Akçağ.

Özkan, A (2011). Köy odalarının sosyal hayatımızdaki rolü. *İmaret,* 2-7, 117-123.

Özkan, A. (2012). Geçmişten günümüze Konya ili Akören ilçesinde bulunan köy odaları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 14-22, 1-4.

Rudolff, B. (2006). '*Intangible' and 'tangible' heritage: A topology of culture in contexts of Faith.* University of Mainz Institute of Geography Doktora Tezi.

Sevindik, A. (2013). *Halk hukuku ve k*öy *odaları: Sivas Şarkışla Gümüştepe k*öyü ö*rneği.* Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Stovel, H. (2004). *World heritage convention and the convention for intangible cultural heritage: implications for protection of living heritage at the local level. Utaki in Okinawa and sacred spaces in Asia - community development and cultural heritage*. Okinawa International Forum. (Ed.), The Japan Foundation.

Tay, L. (2016). Türk halk mimarisinin kamusal yansıması olarak Akseki köy odaları. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 7, 118-141.

Tezcan, M. (1990). Kültürel, antropolojik açıdan Çankırı yârân sohbetleri. *Erdem,* 6-17, 399-417.

Toruk, F. (2013). Anadolu'da antik dönemden Cumhuriyete uzanan bir yerleşim: Selçikler. *Erdem,* 64, 133-182.

Trunpenny, M. (2004). Cultural heritage, an iii-defined concept? a call for joined-up policy. *International Journal of Heritage Studies,* 10-3, 295-307.

Ünver, M. (2005). Müslüman-Türk Anadolu insanının eğitim ve öğretiminde köy odalarının rolüne folklorik bir bakış. *Ondokuz Mayıs* Ü*niversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 18-19, 71-92.

Yakıcı, A. (2010). Somut olmayan kültürel mirasın somut mekânı: Konya barana odaları. *Milli Folklor,* 22-87, 94-100.

Elektronik kaynaklar

AUSTRALIA ICOMOS. The burra charter: Australia Icomos charter for places of cultural significance 1999. < http://australia.icomos.org/>, (Erişim Tarihi: 27.07.2015).

Canyakan, S. (2018). Uşak merkez ve çevresinde "yarenlik" hakkında etnografik bir araştırma. https://www.academia.edu/7256317/U%C5%9EAK_MERKEZ_VE_%C3%87EVRES%C4%B0NDE_YARENL%C4%B0K_HAKKINDA_ETNOGRAF%C4%B0K_B%C4%B0R_ARA%C5%9ETIRMA_An_Ethnographic_Research_about_Yarenlik_in_U%C5%9Fak_Region (Erişim Tarihi: 01.09.2018).

Devlet planlama teşkilatı (2006). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060204-9-2.pdf (Erişim Tarihi: 20.06.2020).

ECOVAST (European council for the village and small town) (2006). Landscape Identification. A Guide to Good Practice. http://www.ecovast.org/english/publicationse.htm. (Erişim Tarihi: 20.06.2020).

ICOMOS (1964). Venedik tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr (Erişim Tarihi 22.06.2020)